

здійснювались донедавна на матеріалах педагогічної психології, а не педагогіки. Саме тому впевненість розглядалась як фон інших феноменів, зокрема тривожності, сором'язливості, невпевненості, пасивності. Отже, вважаємо доцільним наголосити на необхідності подальшого дослідження цієї проблеми, враховуючи педагогічні аспекти.

Література

1. Життєва компетентність особистості : наук.-метод. посіб. / [Л.В. Сохань та ін.] ; Науково-методичний центр середньої освіти. – К. : Богдана, 2003. – 520 с.
2. Зиновьева И.Л. Влияние уверенности на организацию мыслительной деятельности : дисс. ... канд. психол. наук / И.Л. Зиновьева. – М., 1989. – 154 с.
3. Левитов Н.Д. О психических состояниях человека / Николай Дмитриевич Левитов. – М. : Просвещение, 1964. – 360 с.
4. Мішечкіна М.Є. Характеристика основних підходів у вивченні впевненості в собі / М.Є. Мішечкіна // Науковий вісник Бердянського державного педагогічного ун-ту. Гуманітарні науки. – 2008. – № 1. – С. 97–103.
5. Никитина О.С. Уверенность в своих силах как фактор достижения успеха в деятельности: на материале исследований в спортивной гимнастике и учебной деятельности студентов института физической культуры : автореф. дисс. ... канд. психол. наук : 19.00.01 “Общая психология, история психологии” / О.С. Никитина. – Л., 1981. – 15 с.
6. Психологический словарь / [под ред. В.П. Зинченко]. – М. : Педагогика – Пресс, 1996. – 388 с.
7. Психологічний словник / [за ред. І.В. Войтка]. – К. : Вища школа, 1982. – 356 с.
8. Ромек В.Г. Понятие уверенности в себе в современной социальной психологии / В.Г. Ромек // Психологический вестник. – Ростов н/Д : Изд-во РГУ, 1996. – Вып. 1. – Ч. 2. – С. 132–146.
9. Скрипкина Т.П. Психология доверия : учеб. пособ. для студ. высш. пед. учеб. заведений / Т.П. Скрипкина. – М. : Академия, 2000. – 264 с.
10. Тищенко С.П. Емоційно-ціннісне ставлення до себе як структурний компонент образу Я / С.П. Тищенко // Психологія : наук.-метод. зб. – К. : Рад. школа, 1983. – Вип. 22. – С. 3–19.
11. Тульчинский Г.Л. Разум, воля, успех: о философии поступка / Г.Л. Тульчинский. – Л. : Изд-во Ленинград. ун-та, 1990. – 215 с.

КОТИКОВА О.М.

ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИХ АСПЕКТІВ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЮРИСТА

Професійну діяльність юриста слід розглядати як окремий вид трудової діяльності, оскільки вона має свій предмет, який набуває специфічних характеристик залежно від різновиду юридичної діяльності, її профілю – правотворчість, правозастосування, охорона права, надання юридичної допомоги (правозахист), згідно з яким функції суб'єктів цього різновиду діяльності набувають специфічних ознак, що окреслюються професією.

Отже, кожна окрема професія юриста має свої особливості, свої засоби й умови, її можна розглядати як на рівні родової специфіки як юридичну діяльність взагалі, так і на рівні видової, тобто конкретної професії. Юридична діяльність є поліпредметною, і кожен з її різновидів має свої психолого-педагогічні аспекти, конкретизовані в окремих юридичних професіях.

Мета статті – дослідити педагогічні та психологічні аспекти окремих юридичних професій та виокремити професійно значущі для конкретної юридичної професії уміння та якості фахівця.

Результати дослідження уможливають індивідуалізацію професійного розвитку студентів університетів відповідно до їх індивідуально-психо-

логічних особливостей, педагогічних нахилів та конкретизацію спрямованості на відповідну юридичну професію в майбутньому.

Як свідчать результати дослідження, у сучасній юридичній, педагогічній, психологічній науках основна увага приділяється з'ясуванню управлінських, психологічних та педагогічних аспектів професійної діяльності юристів, які працюють у системі правоохоронних органів, тобто слідчого, прокурора, судді.

У полі зору науковців перебували в основному юристи – майбутні працівники правоохоронних органів – Г.Є. Запорожцева [1], Є.О. Козловська [2], О.М. Кретчак [3], А.П. Москаленко [4], Г.Х. Яворська [5] та інші; слідчі – В.Г. Андросюк [6]; прокурори, судді – С.А. Анісімов [7] та інші. Здебільшого увагу дослідників привертала психологічні аспекти професіограми юриста, і лише деякі, наприклад, Г.Х. Яворська, досліджували і педагогічні аспекти [5]. Г.Х. Яворська розглядала педагогічні функції в діяльності представників різних юридичних професій, основну увагу приділяючи специфіці роботи працівників правоохоронних органів. Вона справедливо зазначає, що специфіка юриста набагато частіше, ніж будь-яка інша професія, вимагає придатності до педагогічної діяльності, адже до особистості майбутнього юриста висувається ряд важливих вимог, у тому числі і як до педагога, наприклад: схильність до роботи з людьми, комунікабельність, тактовність, спостережливість, організаторські здібності, висока вимогливість до себе тощо [5]. Розгляд окремо психологічних чи педагогічних аспектів у контексті конкретної юридичної професії або інший підхід – дослідження професійно значущих психолого-педагогічних якостей юристів у цілому без урахування спрямованості на конкретну юридичну професію – С.М. Пелипчук [8], О.Є. Беркович [9]. Це спонукало нас до пошуків вирішення проблеми побудови професіограм конкретних юридичних професій, зокрема – їх психолого-педагогічних аспектів.

Для того, щоб з'ясувати, які професійно значущі якості має формувати у майбутніх юристів психолого-педагогічна підготовка в університетах України, необхідно проаналізувати психолого-педагогічні аспекти кожної із юридичних професій, які ми обрали для аналізу в нашому дослідженні – прокурора, судді, адвоката, юрисконсульта, нотаріуса. Психолого-педагогічні аспекти діяльності слідчих знайшли відображення у науковій літературі. Вивчення наявних підходів показує, що дослідники по-різному підходять до побудови функціональної моделі як діяльності, так і підготовки, моделі фахівця залежно від загального розуміння структури професійної діяльності.

Рівень актуалізації завдання з'ясування професійно значущих психолого-педагогічних якостей, які необхідно сформувані у майбутнього юриста в процесі психолого-педагогічної підготовки, підвищується у зв'язку з тим, що кожен юрист після закінчення ВНЗ може змінити свій фах (згідно із Законами України “Про статус суддів” від 15.12.1992 р., “Про нотаріат” від 02.09.1993 р., “Про адвокатуру” від 19.12.1992 р.) і працювати в іншій сфері.

Формування психолого-педагогічної готовності майбутнього юриста до професійної діяльності у процесі психолого-педагогічної підготовки у

вищому навчальному закладі передбачає створення моделі підготовки спеціаліста на основі аналізу діяльності юриста.

Для вирішення завдань, визначених у дослідженні, важливе значення має з'ясування структури юридичної діяльності, що надасть можливість надалі з'ясувати зв'язки між різними формами юридичної практичної діяльності (професійної діяльності юриста як практика), психолого-педагогічними аспектами різних юридичних професій та психолого-педагогічними аспектами професійної підготовки юристів в університетах.

Психолого-педагогічний аналіз професійної діяльності юриста охоплює її структурні компоненти (підструктури діяльності).

Вимоги до діяльності юриста в тій чи іншій сфері відображаються у професіограмі. Професіограма необхідна як орієнтир підготовки юриста-спеціаліста, а також як критерій професійної компетентності для практикуючого юриста в галузі правозастосовчої, правоохоронної і контрольно-наглядової діяльності держави.

З метою уточнення психолого-педагогічної характеристики діяльності юристів – представників окремих юридичних професій – юрисконсультів, нотаріусів, суддів, прокурорів, адвокатів нами було проведено серед них анкетування (метод експертного оцінювання). Опитування здійснювалося за модифікованою нами анкетною К.К. Платонова, до якої, крім психофізичних, психологічних параметрів, було додано педагогічні, організаційно-управлінські вміння, конкретизовані комунікативні властивості (усього 50 питань). Загальна кількість опитаних – 63 особи. Серед них юристи зі стажем роботи від 5 до 22 років. На першому етапі проводився аналіз професіограм юридичних професій, що існують у літературі, та висувалися робочі гіпотези щодо професійно значущих якостей; на другому етапі експерти в індивідуальній формі визначали професійно важливі якості професій за вказаною методикою; на третьому – оцінювали обраховані бали рівня розвитку професійно важливих якостей, отримані за результатами другого етапу. Кожна із зазначених якостей могла бути оцінена в діапазоні від 7 (найвищий бал) до 1 (найнижчий бал) балів, результат 7–5 балів розглядався як високий рівень, 4 – як середній, 3–1 – як низький. Надалі якості об'єднувалися в групи відповідно до визначених нами психолого-педагогічних підструктур юридичної діяльності – пізнавальної (розумові якості), комунікативної, організаційно-управлінської. Соціальна (виховна) підструктура потребує детальнішого змістового аналізу комплексу якостей, тому це – завдання для окремого дослідження.

Проведене дослідження дало змогу визначити певні тенденції значущості комплексів комунікативних, організаційно-управлінських, розумових, вольових, емоційних, імажинативних, мнемічних та атенційних професійно значущих якостей представників різних юридичних професій, важливість яких у цілому зменшується в такому порядку: прокурор, юрисконсульт, адвокат, суддя, нотаріус (див. рис.).

Водночас у результаті опитування підтвердилася наша гіпотеза стосовно суттєвих відмінностей у психолого-педагогічних характеристиках, властивих представникам різних юридичних професій, кожна з яких відрізняється від інших професіограмою. Обсяги статті не дають змоги навести всі графіки й діаграми, проте деякі коментарі щодо відмінностей у професіограмах доцільно надати.

На основі отриманих даних з'явилась можливість визначити професійно значущі властивості, які отримали бали від 7 до 4,1. Надалі ми розглядали отримані комплекси якостей і окремі їх складові як “вищі за середній рівень значущості” – від 4,1 до 5, “високого рівня значущості” – від 5,1 до 6 і “найвищого рівня значущості” – діапазон від 6,1 до 7.

Зокрема, найвищі рангові позиції організаційно-управлінських умінь у прокурорів – 6,9, юрисконсультів – 5,5, вищий за середній рівень значущості – у суддів – 4,87. Водночас це найнижчий показник серед аналогічних інших професій.

Найбільш професійно значущими пізнавальні (інтелектуальні) властивості визнали для себе прокурори – 6,7 і юрисконсультанти – 6,3. Водночас окремі властивості інтелекту – критичність були визнані як найнеобхідніші нотаріусами – 6,3 та прокурорами – 6.

Імажинативні (властивості уяви): у прокурора, юрисконсульта, адвоката – на високому рівні, у суддів, нотаріусів – достатній рівень або вищий за середній.

Вольові якості: у прокурора, юрисконсульта – найвищий рівень, в інших – високий.

Емоційні якості: у прокурора – найвищий рівень, у нотаріуса – вищий за середній, усі інші – високий рівень.

Атенційні (властивості уваги) властивості перебувають майже на однаковому рівні у нотаріусів, юрисконсультів і адвокатів – по 5,7, суддів – 5,6, проте параметри цих властивостей різні: розподіл уваги найактуальніший для юрисконсультів, адвокатів і суддів, а концентрація уваги, відповідно, – у нотаріусів, що пов'язано зі специфікою професійних функцій.

Мнемічні (властивості пам'яті): юрисконсультанти – найвищий рівень, судді – вищий за середній, інші – високий рівень.

“Дипломатичність” як найнеобхідніша комунікативна якість є для юрисконсультів – 6,5 та нотаріусів – 6,2.

“Педантичність у дотриманні правил” найбільш виражена у професіограмі нотаріусів 5,9 та юрисконсультів – 5,5, і, було б природно очікувати, що саме вони найменш схильні до експериментування і надають перевагу не творчості, а апробованим шляхам. Проте результати свідчать про інше. Найбільшими “традиціоналістами” виявилися судді, натомість юрисконсультанти серед представників інших професій виявилися схильними до експериментування, а творчий підхід властивий і “педантичним” нотаріусам. У процесі обговорення отриманих результатів з експертами з'ясувалося, що педантичність щодо виконання правил юристи розуміють

як виконання законів, нормативність діяльності, яка цілком органічно поєднується із творчістю в галузі організаційно-управлінських умінь (юрисконсультанти) і спілкування (нотаріуси).

Прокурори – 7,0, адвокати – 7,0 та судді – 6,7 більше ніж представники інших професій відчувають необхідність мати таку властивість, як навчальність, що цілком природно з огляду на те, що вони мають бути “універсалами” – спеціалістами в усіх галузях права – кримінального, цивільного, адміністративного, господарського тощо, а також “перенавчатися” протягом життя.

Найбільш графічно схожими є професіограми у юрисконсультів і адвокатів. Це пояснюється тим, що юрисконсультанти дуже часто поєднують ці професії і, будучи юристами установи, представляють її інтереси у судах, чи принаймні мають бути готові до того, щоб опанувати й цю професію.

Висновки. Виділені в результаті дослідження професійно важливі психолого-педагогічні якості для різних юридичних професій відповідають їх специфіці та є необхідними і достатніми, забезпечують ефективність діяльності в цілому й окремих підструктур професійної діяльності зокрема: пізнавальної, комунікативної, організаційної, соціальної (виховної).

Експертна оцінка значущості психолого-педагогічних якостей, актуальних для окремих юридичних професій, дала змогу виявити загальні тенденції і відмінності у відповідних вимогах до цих професій.

Отримані дані можуть бути використані як показники професійної придатності при професійному відборі кандидатів на посади за фахом; у навчальному процесі з метою розвитку професійно важливих якостей майбутніх юристів тощо.

Проведений аналіз дає можливість виокремити психолого-педагогічні уміння, необхідні однаковою мірою представникам різних юридичних професій, і створити необхідні психолого-педагогічні умови з метою формування цих умінь у майбутніх юристів у процесі психолого-педагогічної підготовки з урахуванням індивідуально-психологічних та соціально-психологічних особливостей студентів. Це також дає можливість виокремити педагогічні аспекти юридичної діяльності, формувати надалі полірольову професійну компетентність студента в межах: “найбільш рекомендована юридична професія” – “можлива юридична професія” – “юридична професія, що потребує кардинальних особистісних змін”. У результаті формування в процесі психолого-педагогічної підготовки такої полірольової професійної психолого-педагогічної компетентності майбутні юристи набудуть полірольової професійної спрямованості, тобто можливості самовизначення стосовно майбутньої професії.

Література

1. Запорожцева Г.Є. Психологічний аналіз професійної діяльності інспектора міліції та визначальні умови її вдосконалення: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.06 / Г.Є. Запорожцева; Національна академія внутрішніх справ України. – К., 2002. – 235 с.
2. Козловская Е.О. Психолого-педагогические основы деятельности участкового инспектора милиции: учеб. пособ. / Е.О. Козловская. – М.: Юрист, 1990. – 180 с.

3. Кретчак О.М. Психологічний аналіз професійної діяльності міліціонерів ДСО при МВС України та визначальні умови її удосконалення : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.06 / О.М. Кретчак ; Національна академія внутрішніх справ України. – К., 2003. – 160 с.
4. Москаленко А.П. Психологічна модель особистості працівника органів внутрішніх справ / А.П. Москаленко // Соціальна психологія. – 2008. – № 4. – С. 136–143.
5. Яворська Г.Х. Теоретичні та методичні засади формування соціально-професійної зрілості курсантів вищих навчальних закладів МВС України : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Г.Х. Яворська ; Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України. – К., 2006. – 479 с.
6. Андросюк В.Г. Психологія слідчої діяльності : навч. посіб. / В.Г. Андросюк. – К. : Українська академія внутрішніх справ, 1994. – 106 с.
7. Психодиагностические противопоказания к деятельности служащих судов и прокуратуры / С.А. Анисимов, А.С. Гусева, С.Л. Кандыбович и др. – М. : Юрист, 1999. – 86 с.
8. Пелипчук С.М. Педагогічні умови формування суб'єктності майбутніх юристів у процесі вивчення психолого-педагогічних дисциплін : автореф. дис. ... канд. пед. наук. : 13.00.04 / С.М. Пелипчук. – К., 2007. – 23 с.
9. Беркович О.Е. Формирование умений профессионально-правового общения у будущих юристов : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / О.Е. Беркович. – Н. Новгород. – 151 с.

МАМАЄВА О.А.

ХАРАКТЕРИСТИКА ПРОФЕСІЙНИХ ЯКОСТЕЙ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

Для успішного виконання громадської діяльності майбутній вчитель повинен володіти низкою характеристик. У науці вони здобули назву “професійні якості особистості”. Важливим підсумком сучасних досліджень є встановлення того, що громадська діяльність реалізується на базі системи професійних якостей. У процесі освоєння й виконання громадської діяльності психологічні якості поступово професіоналізуються, утворюючи самостійну підструктуру.

Незважаючи на розробку багатьох питань щодо формування професійних якостей майбутніх учителів, досі не приділялося достатньо уваги вивченню професійних якостей, що сприяють ефективному процесу здійснення громадської діяльності з урахуванням комплексу умов ефективності її організації.

Мета статті – визначити сутність поняття “професійні якості майбутніх учителів”, виявити та проаналізувати ті професійні якості, що сприяють ефективному процесу здійснення громадської діяльності.

Проблему формування професійних якостей майбутнього вчителя неможливо вирішити без чіткого уявлення про саму їх сутність. З'ясуємо спочатку, що розуміють під поняттям “професійні якості” та проаналізуємо варіанти наукового розв'язання цієї проблеми.

Питання формування професійних якостей майбутніх учителів науковці досліджують як окремо, так і в контексті вивчення інших педагогічних проблем.

Багато вчених досліджували психологічні засади розвитку особистості вчителя (Б. Ананьєв, І. Бех, В. Богословський, О. Бодальов, Л. Божович, І. Зимня, Е. Зеєр, Н. Кузьмін, Ю. Кулюткін, О. Леонтєв, Г. Сухобська та ін.), теоретичні засади формування професійних якостей майбутніх учителів (Ф. Гоноболін, В. Гриньова, І. Зязюн, А. Маркова, В. Серіков, В. Сластьонін, О. Щербаков та інші), проблеми розвитку